

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

HÁBORÚ IDEGEN KEZEKKEL

Stratégiaaváltás – orosz szemszögből

Илья Полонский: Война чужими руками. Современная стратегия великих держав. Военное обозрение, Аналитика. 2019. 09. 27. <https://topwar.ru/162924-vojna-chuzhimi-rukami-sovremennaja-strategija-velikih-derzhav.html>. (Letöltés időpontja: 2019. 11. 04.)

Az írás a nagyhatalmak napjainkra jellemző globális stratégiaaváltásáról és az általuk alkalmazott különleges műveletekről szól, amelyet a szerző számos példával igyekszik alátámasztani.

A cikk alaptézise, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország rivalizálása új szakaszba lépett: a közvetlen fegyveres összecsapások helyett „idegen kezek bevonásával” irányítják az ellenőrzésük alatt tartott kormányok és erők tevékenységeit.

A világ vezető hatalmai a II. világháborút követően, de különösen a nukleáris fegyverek megjelenése után váltak látványosan tartózkodóvá a közvetlen fegyveres érintkezésektől. A köztük lévő versengés azonban máig nem szűnt meg, csak átalakult: a 20. század teljes második felét számos háború jellemezte, amelyekben a Nyugat és a szocialista blokk egymás ellen harcoltak a harmadik világ országainak területén azon országok oldalán, amelyekben érdekeltségeik voltak: az amerikai hadsereg Indokínában, a szovjet csapatok Afganisztánban. Ezenfelül mindkét nagyhatalom katonai tanácsadói és szakemberei szinte minden hadseregben és partizánmozgalomban benne voltak – Afrikában, Délkelet-Ázsiában ugyanúgy, mint a Közel- és Közép-Keleten. Kínát illetően korábban a maoista lázadó csoportokat használták fel saját érdekeik építésére a dél- és délkelet-ázsiai szomszédos országokban, elsősorban Indiában, Nepálban, Bhutánban, Mianmarban, a Fülöp-szigeteken, Malajziában és Kambodzsában.

A modern világban azonban a helyzet megváltozott. A vietnámi háború alatt az Egyesült Államokat ért hatalmas veszteségek arra kényszerítették az amerikai vezetést, hogy a világ számos részén fokozatosan adják fel a nagyszabású háborúk gyakorlatát. Bár Irakban, Afganisztánban és Szomáliában az amerikai katonák még mindig hagyományos harcokat folytatnak, ám számos konfliktuszónában a nagyhatalmak stratégiájának változásai már észrevehetőek.

Stratégiaaváltás a konfliktuszónákban

Szíriában például az Egyesült Államok eleinte azokat a vallási szélsőséges csoportokat támogatta, amelyek az ellenségeskedés kezdeti szakaszában az Aszad elnök elleni ellenállás főerői voltak. A Pentagon remélte, hogy a radikális csoportok képesek lesznek megdönteni Bassár el-Aszadot, kihasználva Szíria arab és szunnita lakosságának támogatását. Azonban

nem tudták megdönteni a szír vezetést, többek között azért, mert Oroszország Damaszkusz segítségére sietett, és repülőgépeket, katonai rendőrséget és a különleges haderőit küldte Szíriába.

A radikálisok számára azonban nem csak a szíriai háborúban való orosz részvétel volt a fiaskó fő tényezője. Számos kurd fordult ellenük, akik élvezték az Európai Unió szimpátiáját. Aztán az amerikaiak gyorsan „cipőt váltottak”, és a kurd ellenállást kezdték támogatni, amely Bassár el-Aszad kormányerői és az iszlám radikálisok ellen harcolt. A Rojava autonóm tartományban található kurd Népi Önvédelmi Erőket közvetlen amerikai támogatással alakították át és korszerűsítették. Ez egyébként a szomszédos Törökország – amely az USA régi NATO-szövetségese – hatóságainak nagyfokú elégedetlenségét váltotta ki. Washington számára a szíriai részvétel azonban fontosabb volt, mint az Ankarával való jó kapcsolat fenntartása, így az amerikai hatóságok továbbra is katonai segítséget nyújtanak a kurd ellenállási mozgalomnak.

Jemenben Szíria „könnyített verzióját” látjuk. Itt az Egyesült Államok helyett Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek a főszereplők, Oroszország helyett pedig Irán. Teherán a perzsa siítákhoz kapcsolódó vallásos hűtiket támogatja. Az iráni vezetés célja Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek pozícióinak gyengítése a Közel-Keleten, és Jemen azon országok egyike, ahol Irán könnyen támaszkodhat a helyi siítákra. Ugyanakkor Irán tartózkodik a jemeni konfliktusban való közvetlen részvételtől. Noha valószínűleg vannak iráni katonai tanácsadók és szakemberek Jemenben, az országban hivatalosan nincsenek iráni csapatok. A Rijád által vezetett koalíció ellen a hűti csapatok harcolnak.

Ám a hűtiellenes koalíció arab országai elsősorban a Déli Átmeneti Tanács harcosait támogatják. A hűtik ellen a jemeni fegyveres erők harcolnak, akik finanszírozást és fegyvereket kapnak Dubai és Rijád mecénásaitól, és Szaúd-Arábia által ellenőrzött információs támogatást is élveznek. Ez egyébként nagyon fontos tényező, tekintve, hogy Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek a népszerű arab műsorszóró csatornákat sugározzák, és ez befolyást gyakorolhat az általános tömeghangulatra a világ minden olyan országában, ahol a lakosság arabul beszél.

Ezenfelül Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek Jemenben aktív katonai segítséget igényelnek más arab országoktól, például Szudántól, amely csapatokat küld a hűtik elleni küzdelemhez. Ez nem meglepő, tekintettel az Egyesült Arab Emírségek és Szaúd-Arábia saját katonai potenciáljának korlátaira. Szudánnak meglehetősen nagy hadserege van, amelyet Kartúm (Hartúm) Szaúd-Arábia érdekében fog felhasználni.

Sem az Egyesült Államok, sem Oroszország nem akar bekapcsolódni a jemeni konfliktusba, de ott is védik érdekeiket, nem közvetlen módon, hanem kettős közvetítéssel – az első szinten Szaúd-Arábiával és Iránnal, a második szinten az arab koalíció országaival, a szaúdi nép melletti csoportokkal és a hűtikkel.

Líbiában a vezető klánok közötti viszályt a Nyugat, Oroszország, Törökország és Szaúd-Arábia is támogatja. A líbiai konfliktusban azonban a szíriaitól eltérően a nagyhatalmak inkább nem akarnak közvetlenül beavatkozni, bár az amerikai és az európai katonák továbbra is Líbia területén állomásoznak. Az Egyesült Államok és Oroszország is támogatja a líbiai konfliktus egyik vagy másik résztvevőjét. A líbiai csoportok képviselői időről időre találkoznak orosz, európai, amerikai politikusokkal és tisztviselőkkel, s megpróbálnak új pénzügyi vagy katonai segítséget, egyéb garanciákat kiaknázni maguknak a hatalom megszerzésére.

Ugyanezt a képet látjuk Szudánban, ahol az Egyesült Államok egyértelműen a szudáni ellenzékét támogatja, míg Oroszország a kartúmi katonai rezsim mellett áll. A Szudánban tevékenykedő orosz zsoldosok jelenlétére vonatkozó pletykák természetesen tényekkel

nehezen igazolhatók, ám ezeknek a globális információs térbe történő beinjekciózása általános tendenciát jelez: *Oroszország és ellenfelei a saját országukon kívüli küzdelem idegen kezekkel történő megvívásának lehetőségeit keresik.*

Informatikai háború

A fegyveres konfliktusok mellett a nagyhatalmak közt ideológiai és információs összecsapásokra is sor kerül. A „idegen kezek” itt „az információs front harcosai”: hackerek, programozók, bérelt trollok, ellenőrzött információs források. Ilyen eszközökkel szinte minden világ- vagy regionális hatalomra törekvő ország rendelkezik.

Nem véletlenül beszél az amerikai politikai elit folyamatosan az amerikai elnökválasztásba való orosz beavatkozásról. Még ha senki részéről sem történt beavatkozás a választási kampány során, az amerikai társadalom lelkesen hisz a beavatkozás tényében, többek között azért, mert Washington maga is aktív információs hadviselést folytat annak érdekében, hogy más országokban érvényesítse politikai befolyását.

Ilyen beavatkozást 2013–2014-ben láthattunk Ukrajnában, ahol az ukrán társadalomra gyakorolt információs hatásnak köszönhetően embertömegeket mozgósítottak a kijevi Függetlenség terére, hogy lemondassák az ország akkori elnökét, Viktor Janukovicot. Természetesen a Nyugat-barát tisztviselők és képviselők támogatása, valamint a nemzet biztonságáért felelős szervek hűségének megvásárlása nélkül ez a forgatókönyv nem valósulhatott volna meg, de az információs háború egyébként is sokat tett az ukrán politikai rendszer átalakításáért.

A donbaszi fegyveres konfliktus kitörése után a nyugati és az oroszországi erők közötti konfrontáció az ukrán és az orosz információforrások egy részében is tetten érhető volt. A kelet-ukrajnai háború propagandacélja a háború elfogult bemutatása volt.

A modern világban az információ már régóta fegyver, a médiában dolgozók pedig az információs front katonái, akik bár nincsenek a frontvonalban, mégis hozzájárulnak a felek közötti összecsapásokhoz.

Indokolt-e a „közvetítők” bevetése?

Fredi Gsteiger svájci újságíró az egyik cikkében azt írja, hogy a modern világban sokkal olcsóbb a nagyhatalmak számára a „közvetítők” bevetése, mint a konfliktusokban való közvetlen részvétel. Sőt, ha iszlám radikálisok, kurd milíciák, hűtik vagy háborúellenes koalíciós harcosok, a világ minden tájáról származó önkéntesek és magánhadseregek halnak meg Szíriában vagy Jemenben, akkor fel sem merül a nagyhatalmak közvetlen szerepe. A nagyhatalmak ugyanis nem felelnek a militánsok vagy a zsoldosok tetteiért, vagy életéért.

Másrészt nyilvánvaló kockázatot jelent, ha a nagyhatalmak játékában részt vevő végrehajtók elkezdnek önállóan akciózni. Az iszlám radikalizmust egyébként a Szovjetunió afganisztáni háborúja idején és a Közel-Keleten egészében az Amerikai Egyesült Államok támogatta.

Az amerikaiak és a britek a szélsőséges vallási közösségeket segítették az egyiptomi, szíriai, iraki, algériai és sok más ország szovjeteket támogató arab nacionalista rendszereinek alternatívájaként. Afganisztánban az amerikaiak közvetlenül finanszírozták a modzsáhedeket, és fegyvereket szállítottak nekik. Csak később vált Oszama bin Laden az Egyesült Államok ellenségévé.

Ezért a „közvetítőkkel” való együttműködés során a nagyhatalmaknak továbbra is nagyon óvatosnak kell lenniük. Például Szíriában a radikálisok és a kurd milíciák már régóta háborúban állnak egymással, bár az Egyesült Államok az Aszad elleni küzdelemben, kezdetben

mindkettőt támogatta. Végül: a „közvetítők” fellépése miatt a hatalmak összevitathozhatnak szövetségeseikkel vagy szomszédjaikkal, amit például Szíria példáján látunk az USA és Törökország közötti kapcsolatokban.

ÉRDEKSZÖVETSÉG VAGY STRATÉGIAI PARTNERSÉG?

NATO-elemzés Oroszország és Kína kapcsolatáról

Marc Ozawa: Russia and China: „axis of convenience” or „stable strategic partnership”?. NDC Policy Brief, No. 16. – July 2019. <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1342> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 04.)

Marc Ozawa, a NATO Védelmi Akadémia (*NATO Defense College – NDC*) vezető kutatója publikációjában azt a kérdést boncolgatja, hogy mennyire szoros és milyen tartós az Oroszország és Kína között fejlődő kapcsolat. Érdekszövetség csupán, vagy már komoly stratégiai partnerség? Tény, hogy eddig is lenyűgöző eredmények születtek az együttműködés során, s a jövőbeni törekvések is komolynak tűnnek és hosszú távra mutatnak. Másrészt azonban bizonyos jelek azt jelzik, hogy a dolgok gyorsan széteshetnek, figyelembe véve az emberekben még mindig élő történelmi múltat, az állandó bizalmatlanságot és a társadalmi-kulturális különbségeket. A határokon átnyúló, növekvő kínai befolyás és a határ menti területek lakosságának társadalmi egyenlőtlenségei például olyan problémákat vetnek fel, amelyeket titokban még az orosz vezetés is elismer. Egyelőre azonban a két országot összekötő előnyök elegendőnek bizonyultak e gátak leküzdéséhez, állítja Ozawa.

Bár a kétoldalú kapcsolatok jelenlegi iránya az együttműködés felé mutat, hosszú távon sok múlik az országok vezetésén a tekintetben, miként navigálják az együttműködést katonai és gazdasági szempontból. A NATO számára pedig mindez aláhúzza annak szükségességét, véli a szerző, hogy a Távol-Kelen zajló eseményeket beépítse a Keletre vonatkozó stratégiai koncepciójába, különös tekintettel a politikai, katonai és gazdasági erőkre.

Úton az érdekszövetség felé

Kína és Oroszország közös érdeke a nemzetközi rendszer megváltoztatása, a dollár fölényének vitatása, a stratégiai eszközök kereskedelme, valamint a politikai-gazdasági együttműködés elmélyítése. Noha ezek az érdekek a világpolitika különböző szintjein találhatók meg, a mélyben összefonódnak, és az egyikben történő változás mindegyikre hatást gyakorol. Egyelőre elsősorban politikai és gazdasági együttműködésről beszélhetünk Kína és Oroszország esetében, ismeri el Ozawa.

A nemzetközi rendszer megváltoztatásában nagy szerepe van annak, hogy mindkét ország közös ellenfele az Amerikai Egyesült Államok és az általa a második világháború után létrehozott/támogatott nemzetközi rendszer. Mindkét ország szeretné támogatni az átmenetet egy olyan többpólusú világba, amelyet az Egyesült Államok, Kína és Oroszország ural, és amelyben az államok – az autokráciák éppúgy, mint a demokráciák – elkerülik az egymás bel- és regionális ügyeibe való beavatkozást. Kína a változások és az átmenet üteme szempontjából azonban konzervatívabb Oroszországnál, tekintettel arra, hogy felemelkedését a jelenlegi nemzetközi rendszer tette lehetővé. Ezenkívül mindkét ország az ENSZ Biztonsági

Tanácsának is tagja, és ebben az összefüggésben meglehetősen konzervatív megközelítést vallanak a szuverenitás fogalmáról.

Értérendszerét tekintve – a szerző által idecitált felmérések többsége szerint – Oroszország és Kína kormányzata autoriter, s e két országban az emberi jogok érvényesítése szintén kifogásolható. A kormányaik megsemmisítették a demokratikus mozgalmakat belföldön, és riogatják azokat a szomszédos országokban. Mindkét ország kétségbe vonja a demokratikus mozgalmak és a reformok szükségességét.

Ezenfelül területi vitáik vannak a szomszédjaikkal – Oroszországnak Kelet-Európában, Kínának a Dél-kínai-tengeren –, ami kihívást jelent a nemzetközileg elismert határok és a tengeri egyezmények területén. Oroszországnak az Azovi-tengeren, Kínának pedig a Dél-kínai-tengeren a közelmúltban hozott intézkedései nyilvánvalóan megsértették a nemzetközi tengeri egyezményeket. Katonai vonatkozásban, mindkét országnak érdeke a „hátszág-biztosítás”, miközben saját területi igényeivel foglalkozik. Ilyen módon a jó kapcsolatok fenntartása a közmondásos „hátsó udvar” biztosítását jelenti. Ennek legszembetűnőbb példája a közelmúltban zajlott orosz „Vosztok-2018” hadgyakorlat, amelyen ötezer kínai katona vett részt.

Néha figyelmen kívül hagyjuk a tényt, hogy a jelenlegi orosz és kínai vezetés világképe a hidegháború alatt formálódott, amikor a marxista-leninista-maoista nézetek voltak az irányadók a nemzetközi kapcsolatok terén. Noha a politikai ideológiák azóta már megváltoztak, a stratégiák nem: külpolitikájukban ezek az országok továbbra is ötvözik a nemzetközi gazdasági versenyt a politikával, állítja a szerző. A nemzetközi rendszer befolyásolásának egy másik eszköze a gazdasági beavatkozás: Oroszország esetében ez az energiaexport, Kínában pedig a külkereskedelem.

Jelenleg az *amerikai dollár* a nemzetközi kereskedelem első számú valutája. Oroszországnak és Kínának kölcsönös érdekei fűződnek ahhoz, hogy felszámolják az USA-dollár nimbuszát, különösen az olaj- és kőolajtermékek esetében. De ide sorolhatók a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank (WB) alternatívájaként létrehozott új pénzügyi központok is, mint például az oroszok által támogatott BRIC befektetési program és a kínai „egy öv és egy út” program (BRI).

A *stratégiai eszközök kereskedelme* a nyugati megfigyelők számára a technológia és a fegyver kereskedelmét jelenti. Miután a 2014-es nyugati szankciók elvágták Oroszországtól a szükséges technológiát és a tőkét az olaj- és gázipar infrastruktúrájának fejlesztéséhez, Kína biztosította számára mindezeket. Kínai támogatás nélkül nem jöhettek volna létre az olyan kiemelt infrastrukturális beruházások sem, mint a Jamal-projekt vagy a „Szibéria ereje” csövezeték, összegzi Ozawa. Hasonlóképpen függ Kína az orosz fegyverexporttól. A kínai gazdasági fellendülés mellett Pekingnek ugyanis szándékában áll a hagyományos katonai erők és a nukleáris fegyverarszénál fejlesztése. Jelenleg az Egyesült Államok után Kínának a legmagasabb a védelmi költségvetése.

Úgy tűnik, a közeljövőben mindkét ország tovább mélyíti *politikai-gazdasági együttműködését*. A „Vosztok-2018” hadgyakorlat is azt jelzi, hogy a partnerség túlmutat a tisztán gazdasági kereteken. Ráadásul Oroszország és Kína növelni szeretné együttműködési lehetőségeit a sarkvidéken is. Noha nem tartozik a BRI hatálya alá, de ez a térség lehet Kína új szállítási útvonala az európai piacok felé. Figyelembe véve az éghajlati tényezőket is, mindkét ország új hajózási útvonalak megnyitására készül az Északkeleti-átjárón, ami új lehetőséget teremt a kétoldalú együttműködés számára.

2015 óta erőteljesen megnőtt a két ország közötti gazdasági együttműködés üteme, és 2018 újabb rekordév lett. A „Szibéria ereje” csövezeték 2019-es kiépítésével a kereskedelemben is

várhatóan szintet lépnek, és új földgázellátás áramlik Kínába. Annak ellenére, hogy a NATO-országok teljes kereskedelme Oroszországgal több, mint kétszeresével meghaladta a Kínával folytatott kereskedelem szintjét, Oroszország teljes kereskedelme a NATO 29 tagországaiával 2016-ban egy százalékkal csökkent, 2017-ben pedig öt százalékkal nőtt. Ezzel szemben, Oroszország és Kína kereskedelme négy, majd harminc százalékkal növekedett ugyanazon időszak alatt – összegzi Ozawa. Érdemes megjegyezni, véli a szerző, hogy az orosz–kínai kétoldalú kereskedelem, amelyről jelenleg mindkét ország tárgyal, még a szabadkereskedelmi megállapodás hiányában is nőtt. Amennyiben megállapodásra jutnak, akkor az valószínűleg a növekedés ütemét is felgyorsítja.

Az együttműködésnek azonban vannak akadályozó tényezői is. Az egyik ilyen a problematikus történelmi múlt, amely magában hordozza a bizalmatlanságot is, a másik a hatalmas aszimmetria, amely az egyik félnek a jövőről alkotott revizionista álláspontjában, a másik félnek pedig a negatív sztereotípiáiban ölt testet. Ezt tetézi a kulturális és történelmi kapcsolatok hiánya, véli Ozawa. Ennek hatásaként pedig a fő regionális gazdasági integrációs kezdeményezések is kudarcba fulladhatnak.

A közelmúlt történetében nem ez lenne az első alkalom, hogy Oroszország és Kína stratégiai partnerséget hirdet meg. Legutóbb az 1950-es években volt erre példa, de egy évtized elteltével az ideológiai különbségek miatt a kapcsolatok megromlottak. Ezt követte a politikai és gazdasági kapcsolatok kihűlése, amely határvitákba torkollott (lásd Damanszkij-szigeti incidens 1969-ben). Ennek eredményeként mindkét fél tartósan bizalmatlanná vált a másik iránt, amit tovább fokoztak a határterületek lakosságának vitái. Az orosz nőekkel házasodó kínai férfiak vonatkozásában az orosz népesség bizonyos szegmenseiben még a rejtett rasszizmus is felfedezhető, említi példaként Ozawa. A határ mentén élő kínaiak szerint pedig az oroszok indulatosak és lusták. Ez persze nem fedí le a teljes kínai társadalmat, sőt: miként azt a BBC World Service felmérése kimutatta, a kínaiak tudnak Oroszország befolyásáról és pozitívan értékelik azt.

Az együttműködés indikátorai a következő területek lehetnek: infrastrukturális projektek, a határ menti régiókban történő fejlesztések, tartós katonai együttműködés, a vezetők kapcsolatainak alakulása a kulcsfontosságú iparágakban és a fegyveres erőknél. A bizalomépítés szempontjából fontos, hogy ki támogatja a másikat a világszínpadon. A mélyülő stratégiai kapcsolatot az jelezné a legvilágosabban, ha a két ország támogatná egymás területi igényeit, hangsúlyozza a szerző. Eddig Oroszország vonakodott napirendre tűzni Kínának a Szenkaku/Tiaoju-szigetekkel szemben támasztott igényeit. Hasonlóképpen, Kína sem ismeri el Dél-Oszétiát vagy Abháziát, sem pedig azokat a területeket, amelyeket Oroszország támogat a nemzetközileg elismert határain túl, bár Kína a Krím félszigeten történetekkel kapcsolatban elismerte „a történelmi tényezők bonyolultságát”.

Miközben mindkét ország próbálja helyreállítani a pozícióját, a köztük lévő hatalmas aszimmetria is egyre nyilvánvalóbbá válik, emeli ki Ozawa. Valószínűleg egyikőjük sem fogja eltérni, hogy csendestárs legyen ebben a kapcsolatban. Mindaddig a kölcsönös érdekek elfedték ezeket a különbségeket, ám kérdés, hogy meddig tartják a kínai partnerek egyenlőnek az orosz társaikat. Vannak arra utaló jelek, hogy az orosz vezetés – legalább is egyelőre – elfogadta a csendestárs szerepét. Ennek legmegfelelőbb bizonyítéka a fülsiketítő csend Kína növekvő jelenléte miatt Oroszország befolyási szférájában, a volt szovjet utódállamok területén. Még az is elképzelhető, hogy Moszkva fogja Peking jövőbeli státusát és befolyását biztosítani, veti fel a szerző. Ezt olyan értékes kapcsolatokban lehet mérni, mint például a közös infrastruktúra, vagy Kínának az európai piacokhoz való hozzáféréseinek a biztosítása a szárazföldön és az új északi-tengeri útvonalon.

Úton az elszigetelődés felé?

A NATO tagállamainak a fenti körülmények miatt további forrásokat kell átirányítaniuk a kínai–orosz kapcsolatok figyelemmel kísérésére és saját stratégiai tudatosságuk növelésére, véli Ozawa. A tudatosabb stratégia megkönnyíti a Szövetség konszenzusát az olyan megosztó kérdésekkel kapcsolatos fenyegetések értékeléséről, mint például az orosz energiaexport, az 5G és a kínai infrastrukturális beruházások. Az orosz–kínai kapcsolatok értékelésénél figyelembe kell venni a Távol-Kelet regionális hátterét is, emeli ki a szerző. Kína „új Selyemútjának” egyik fontos eredménye az, hogy az országot és a Távol-Keletet összeköti Európával – elsősorban gazdasági szempontból, de végeredményben biztonsági szempontból is. Valójában éppen ez zajlik a kommunikációs hálózatokban, az energetikai létesítményekben és a szállítási útvonalak kiépítése terén is.

A NATO segítheti a tagállamokat a biztonsági kockázatok felismerésében, Kína viszont nyomást gyakorolhat ezen államok biztonsági politikájára, amely átterjedhet a NATO ügyeire is, veti fel Ozawa. A tagállamoknak Oroszországgal és Kínával fenntartott egyedi kapcsolatai közép- és hosszú távon akár fel is boríthatják és veszélyeztethetik a Szövetség kohézióját. A NATO és Kína közötti közvetlen kommunikáció ugyanúgy segíthet a kockázat csökkentésében, mint a párbeszéd, még a jelenlegi feszült környezetben is.

Bár ma még nehéz elképzelni, de Kína akár szerepet is játszhat Oroszország és a Nyugat „összehangolásában”. Az Oroszország és Kína közötti kapcsolatok romlása befolyásolhatja Oroszország stratégiai számításait Európa és a nyugati szövetségek felé, beleértve a NATO-t. Nem elképzelhetetlen egy olyan forgatókönyv sem, amelyben a növekvő és egyre agresszívabb Kína arra ösztönzi az államokat, hogy újraértékeljék saját nemzetközi kapcsolataikat. Ennek bizonyítéka már látható a posztszovjet államok szavazási módszereiben az Egyesült Nemzetek Szervezetében.

Bár még nem egyértelmű, hogy a „partnerség” hogyan fog fejlődni, lehetséges egy olyan forgatókönyv is, amelyben a NATO egy egyre jobban összehangolt Oroszországgal és Kínával szembesül. Az elmúlt évek eseményei ezt még valószínűbbé teszik, teszi hozzá a szerző.

Vajon az orosz–kínai partnerség indokolja, hogy a NATO kétirányú elszigetelődési politikát folytasson Keleten és a Távol-Keleten? Mit jelentene mindez a tehermegosztás és a kohézió szempontjából a Szövetségben? E kérdések ma már nem kerülhetők el, véli Ozawa, bár ijesztően hangozhatnak.

A JÁTÉK ÚJ NEVE

A hibrid hadviseléstől a kibrid műveletekig

Antonio Missiroli: From hybrid warfare to „cybrid” campaigns: the new normal? NDC POLICY BRIEF No. 19 – September 2019. <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1350> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 04.)

A szerző, Antonio Misirol, a NATO Felmerülő Biztonsági Kihívások Részlegének (Emerging Security Challenges Division, NATO) főtítkárhelyettese cikkében elemzi a hibrid műveleteket, és következtetésként eljut egy új típusú művelet, a „kibrid” megjelenéséig.

A cikk kiindulópontja Frank Hoffman ny. alezredesnek a hibrid hadviselésre adott fogalmi meghatározása, amely szerint a „hibrid” kifejezés a különféle hadviselési módok sorozatát jelenti: a hagyományos képességek mellett a szabálytalan harcászati eljárásokat és formációkat, a terrorcselekményeket, beleértve a válogatás nélküli erőszakot és a kényszert, valamint a bűncselekményeket. Hoffman szerint a hibrid „háború” és a hibrid „fenyegetés” kizárólag a harctéren végbemenő, irányított és összehangolt operatív katonai műveletek. Számára a Hezbollah „a modern hibrid kihívás legtisztább példája”, amely egyaránt magában foglalja a fegyelmezett, jól képzett és megfelelően felszerelt rendszeresített egységeket, az adaptív gerillaharcmodort, a csúcstechnikát képező fegyvereket, valamint a gyors és hatékony információs műveleteket.

Oroszország 2014-es, Ukrajnában tett lépései – amelyek egyébként a 2008-as Grúzia ellen alkalmazott módszerekre épültek – azonban új életre keltették a „hibrid” kifejezést, újradefiniálták a „hibrid hadviselés” fogalmát, ami számos nyilvános vitát indított el.

A NATO lépései nem is maradtak el. A 2014-es walesi csúcstalálkozón elismerték a hibrid hadviselés fenyegetéseinek sajátos kihívásait, 2015 novemberében pedig megállapodtak egy célzott stratégiában, miközben megvitatták a hibrid hadviselés funkcionális és földrajzi területeit. A 2016-os varsói csúcstalálkozón már nyíltan beszéltek a „terrorista, kiber- vagy hibrid támadásokról”, amelyek valószínűleg az összes stratégiai irányból várhatóak, és jelezték: a NATO a washingtoni szerződés 5. cikkelyére hivatkozva reagálhat a hibrid háborúkra. Két évvel később a Szövetség brüsszeli csúcstalálkozója nyilatkozatában megemlítette a „hibrid kihívásokat, ideértve a dezinformációs kampányokat, a rosszul irányított kibertámadásokat”, valamint a „hibrid tevékenységeket, amelyeknek célja a félreérthetőség, és amelyek elhomályosítják a határvonalakat a béke, a válság és a konfliktus között”, megerősítve a NATO-nak a hibrid háború esetén az 5. cikkely alkalmazására való készségét. A vitákba hamarosan a nemzetbiztonsági szolgálatokat is bevonták, különösen Franciaországban (kapcsolódva az ottani terrorista fenyegetésekhez), az Egyesült Királyságban és Közép-Európában.

A maga részéről az EU először 2016 áprilisában alapozta meg, majd rendszeresen felülvizsgálta a „hibrid fenyegetések elleni küzdelem közös mechanizmusát”, és megállapodott a NATO-val való szorosan együttműködésben.

A „hibrid” kifejezés azonban továbbra is félreérthető, köszönhetően a „háború” és a „hadviselés” kifejezések helytelen értelmezésének. Oroszország gyors lopakodó katonai és ICT (informatikai, kommunikációs) akcióit a Krím félszigeten lehetne „hibrid hadviselésként” is jellemezni, bár „aszimmetrikus” volt, tekintettel arra, hogy Moszkva állt az erősebb oldalon. Donbaszban viszont a „lázasok” jelentettek az ukrán katonaság számára hibrid „fenyegetést”, holott Oroszország nem vett részt közvetlenül a harcokban. A Moszkva által Nyugaton végrehajtott ellenséges hírszerzési műveleteket – a Szukrija elleni gyilkossági kísérletet, OPCW és a WADA hálózatának sikertelen hackertámadását stb. – gyakran illetik a „hibrid” és a „háborús” jelzővel.

A fogalmi tisztázást nehezíti, hogy Oroszország általánossá váló agresszív magatartását egyes elemzők „Geraszimov-doktrínának” nevezték el az orosz vezérkarfőnök-helyettes, Valerij Geraszimov tábornok elmélete után, aki a „nemlineáris” hadviselésről írt cikksorozatot. E hadviselés a katonai erő közvetlen alkalmazása helyett/mellett az egyéb eszközök – politikai, gazdasági, diplomáciai stb. – együttes alkalmazására épül. (Az elméletről bővebben lásd Nagy László ny. mk. ezredes – Somogyi Tamás: *Az orosz geopolitika és a fegyveres erők reformja* (1.). Honvédségi Szemle, 145. évf. 2017/3., 25–38. https://honvedelem.hu/files/files/63128/hsz_2017_3_beliv_025-038.pdf.)

Az orosz elemzők a „hibrid hadviselés” (гибридная война) kifejezést viszont arra értik, amikor a Nyugat – és különösen az Egyesült Államok – nem katonai eszközöket használt a hidegháborúban (és utána) Moszkva gyengítésére. Ez különösen a posztszovjet térségben mutatkozott meg látványosan, később pedig Janukovics Ukrajnájában a 2014-es válság előtt.

Egyszóval a „hibrid hadviselés” szemantikailag túlterhelődött, ami hozzájárult a kifejezés átpolitizálódásához, miközben a hibrid harcászat a hírszerzési műveletek felé tolódott el, a fegyveres konfliktusok szintje alá került, és jelentése egyre homályosabb és átláthatatlannabb lett.

Katonai szempontból az a helytálló következtetés, ha „hibrid hadviselésnek” a különböző, már létező módszerek és taktikák ötvözetét nevezzük, kihangsúlyozva annak „kiber” jellegét, és azt, hogy az ezzel támogatott technológia potenciálisan sorsfordító jelentőségű.

Minden erőfeszítés dacára sem létezik egyeztetett, nemzetközi meghatározás arra, hogy mi számít „hibrid” tevékenységnek. Ugyanakkor a koncepció képlékenysége nem indokolja, hogy megkérdőjelezzük a létezését, különösen mivel hivatalosan is belépett a politikai szókincsünkbe: éppen ellenkezőleg, a benne rejlő minden tulajdonság prizmaként felhasználható a folyamatosan fejlődő adaptív tendenciák, illetve jelenségek vizsgálatára. Például az alacsony intenzitású hibrid műveletek továbbra is valami nagyobb kezdetét jelenthetik, ami akár a „hadviselés” szintjéig is terjedhet. Ugyanakkor egyértelmű, hogy ezek a műveletek gyakran a másik fél képességeinek tesztelésére irányulnak.

Az is nyilvánvaló, hogy a „kibernetika” nélkülözhetetlen vektor – eszköz és időnként cél is – e műveletek mindegyikéhez. A kibertér önálló katonai hadszíntér, ugyanakkor az a „tér” is, ahol gazdasági, civil, sőt még személyes tevékenységünk nagy része kibontakozik. Nem véletlen, hogy a miniszteri szinten ezen a téren a valaha végrehajtott első hadgyakorlat (Észtország 2017. évi EU-elnöksége idején) az „EU CYBRID 2017” elnevezést kapta, és azóta is sok hasonló történésről tudunk, különösen a NATO szintjén. A kibertér használatával a hibrid műveletek általában – legalábbis összehasonlítva másokkal – alacsonyabb költségűvetések, kisebb kockázatúak és nagyobb hatásúak, ezért kézenfekvők és ígéretesek. Sőt nem ismerik a fizikai határokat, és nem tartják tiszteletben a területi joghatóságokat sem.

A fogalmi tisztázatlanság ellenére létezik széles körű egyetértés a „hibrid” veszélyek és kihívások természetéről. Ahhoz, hogy egy művelet hibridnek minősüljön, összehangolt és nagyjából egyidejű műveletek sorozatából kell állnia, vagyis a fegyveres konfliktus küszöbértéke alatt nem minden ellenséges, nem szokványos tevékenység minősül „hibridnek”. A hibrid hadviselés általában célzottan a sebezhető pontokra irányul és ilyenekre is tervezik őket: minden hibrid művelet egyedi, bár felismerhetők bizonyos közös mintázatok bennük. Nehéz felderíteni és azonosítani őket, bár bizonyos ismertetőjegyeik egyre inkább felismerhetők.

A NATO szerint feltételezhetően összekapcsolhatók katonai, félkatonai és hírszerzési egységek tevékenységeivel, az EU szerint lehetséges, hogy negatív módon befolyásolják az egységes piac és a belső politikai folyamatok működését – a kifinomult hibrid műveletek ugyanis akár a demokratikus választások eredményét is befolyásolhatják. A módszerek közt szerepel a hackelés és kiszivárogtatás (*hack-and-leak*), nagyszabású befolyásolás a médián keresztül, és elvileg a szavazás manipulációja is lehetséges – bár manapság a hangsúly a közösségi média „fegyverre alakítására” helyeződik. Igazolhatóan ezek a műveletek akkor a leghatékonyabbak, amikor a „bizonytalan” választókerületeket célozzák meg, és amikor a választás kétesélyes. Amióta először kerültek napvilágra a választási küzdelembe való

beavatkozás bizonyítékai, a kockázatokra való felkészülés talán hozzájárult a károk enyhítéséhez vagy kioltásához.

Nehéz elkerülni és nehéz reagálni a „hibrid” fenyegetések és műveletek mindegyikére. Először is azért, mert gyakran a külföldi hírszerző műveletek körébe tartoznak, amit viszont nem tilt a nemzetközi jog (az elkövetők a bűnüldözés révén belföldi eljárás alá vonhatók). Még ha egy kémkedés szabotázzsá is válik, akkor is nehezen bizonyítható bíróság előtt.

Az ellenséges „hibrid” tevékenységek nem szüntethetők meg ugyanolyan módon, mint a hagyományos katonai (vagy akár nukleáris) tevékenységek – azaz az ellenfél képességeinek és cselekedeteinek értékelése és „kivédése” révén. Nem feltétlenül akarjuk „példaként alkalmazni” vagy megismételni támadóink módszereit – legyen az félreinformálás, megtévesztés, korrupció vagy kényszer. De nem akarjuk korlátozni saját szabadságunkat sem – a véleménynyilvánítás és a szerveződés szabadságát, az üzleti vagy médiatevékenységek tulajdonjogait –, mivel potenciális sebezhető pontjaink rámutatnak nyíltan vállalt erősségeinkre is.

Úgy tűnik tehát, hogy a hagyományos konfliktusmegelőzési és fegyverkezési mechanizmusok nehezen alkalmazhatók a „hibrid” területekre. Először is, mert a „fegyverek” nem (kizárólag) állami tulajdonban vannak, és az államok nem rendelkeznek törvényes jogosítványokkal az útmutatók használatára (szemben az fegyveres erők használatával). Másodszor, jellegüknél fogva az ilyen „fegyvereket” nem lehet hatékonyan ellenőrizni vagy ártalmatlanítani, és egyébként is könnyen újra létrehozhatók. Harmadszor, a jelenlegi nemzetközi közeg aligha tűnik kedvezőnek bármilyen új többoldalú megállapodás létrehozására, különösen olyan területeken, ahol a folyamatos technológiai fejlődés villámsebességgel zajlik. A történelemben a legtöbb fegyverkezési megállapodást mindig csak az új technológiák kiterjedése után írták alá, és az ebből eredő kockázatokat a fő érdekelt felek mindig is túlértékelték – és úgy tűnik, hogy még mindig nagyon messze vagyunk ettől.

Mindezen korlátok ellenére van még lehetőségünk a kollektív ellenálló képesség megerősítésére a fenyegetések növekvő „hibridizációja” ellen (mind állami, mind társadalmi szinten). Ebben a folyamatban a helyzetértékelés alapvető fontosságú, és minden bizonnyal jobb hírszerzési együttműködést igényel, mint amivel jelenleg rendelkezünk. Az előrejelzés szintén fontos, és a technológia nemcsak teher, de eszköz is e téren. A politika eszköztárának szintén részét kell képeznie, hogy a költségeket a támadókra hárítsa. Ezen a téren a NATO és az EU nagymértékben kiegészítheti egymást, és esetleg akár együttműködést is köthet. Mindkettő segíthet és tanácsot adhat tagjainak például a nemzeti kapcsolattartó pontokon keresztül, célzott eszközök aktiválásával és kiadványok megjelentetésével, válságkezelési gyakorlatok szervezésével és a vonatkozó szakértők kiküldésével. Az ellenséges viselkedés szankcionálására mindkettő negatív diplomáciát és ellenintézkedéseket érvényesíthet. A válasznak célzottaknak és a kihívásokhoz igazítottaknak kell lenniük. Az Oroszországgal és annak szövetségeseivel való kapcsolat más megközelítést igényel, mint a kínai szereplőkkel vagy a terrorista csoportokkal és azok segítőivel.

Az euroatlanti térségen belüli működés nem ugyanaz a tevékenység, mint az azon kívüli: keleten, délen és különösen délkeleten a különféle hibrid fenyegetések együtt léteznek és egymással szemben működnek. Nemcsak az államok és a nemzetközi szervezetek közötti együttműködésre van szükség, de az államoknak együtt kell működniük a magánszektoralal is, mert gyakran ez birtokolja és működteti azokat a „tereket”, ahol a kibertevékenységekre sor kerül. Amennyiben a „hibrid” lesz az új norma, és ha az ennek eredményeként létrejött műveleteket nem lehet teljesen megakadályozni, akkor a játék neve hosszú távon az lesz, hogy fenntartható elszigetelődés.